

Tohtori Ele Alenius

Globalisaation yleinen arvopohja, periaatteet ja ihmisen asema

"...että olisimme humanin sivilisaation planeetta"

Arvoisat tulevaisuusvaliokunnan edustajat, Hyvät Kokoneiden viisaiden foorumin osanottajat

Haluan ensiksi kiittää valiokuntaa kutsusta saapua puhumaan esillä olevasta aiheesta tähän arvovaltaiseen foorumiin. Haluan myös sanoa, että mielestäni on hieno asia, että Suomen eduskunta on perustanut erityisen tulevaisuutta arvioivan ja pohdiskelevan valiokunnan. Voimme tuntea mielihyvää siitäkin, että se on tietävästi ensimmäinen tällainen parlamentaarinen valiokunta maailmassa ja sen vuoksi kiinnittänyt huomiota muuallakin.

On selvää, että uusia uria aukova valiokunta joutuu etsimään menettelytapojaan ja pohtimaan toimintafilosofiaansa. Siinä mielessä onkin syytä pitää merkittävänä sitä, että valiokunta on nähnyt tulevaisuuden arvioimisen yhteydessä tärkeäksi ottaa huomioon myös niitä näkemyksiä, joita yhteiskunnan eri sektoreilla jo pitemmän ajan toimineilla on tulevaisuudesta muun muassa kokemustensa ja ajattelunsa pohjalta.

Merkittävää on myös todeta, että tulevaisuusvaliokunta ei ole halunnut keskittyä vain yhteiskunnan ja yhteiskuntapolitiikan kannalta sinänsä tärkeisiin osakysymyksiin, vaan on halunnut - kuten tämän Studia Parlamentarian globalisaatiota koskeva yleisteema osoittaa - etsiä myös kokonaiskuvaa maailman nykyisestä tilasta ja kehityksen näköaloista. Ilman kokonaiskuvaa - siinä määrin kuin sen hahmottaminen ylipäättensä on mahdollista - osa-alueiden ilmiöiden ja näköalojen analyysit saattavat jäädä vajaammiksi ja yksipuolisemmiksi.

Se, että minut on kutsuttu puhumaan tähän tilaisuuteen, johtunee äskettäin ilmestyneestä kirjastani "Että olisimme humanin sivilisaation planeetta" ja joka näin ollen on juuri eräs yritys hahmottaa tällaista kokonaiskuvaa.

Kokonaiskuvan hahmottaminen siitä, missä nykyisin ollaan ja mihin ollaan menossa ja mitä olisi tehtävissä, voidaan tietenkin tehdä eri perustein. Minä olen asettanut keskeisimmäksi kriteeriksi humanismin. Humanismin käsitteen olen nähnyt varsin laajana, jolloin sisällytän siihen myös tulevien sukupolvien oikeuksien huomioonottamisen sekä yleensä elämän kunnioittamisen tällä planeetalla. Siitä johtuu myös kirjani nimi.

Viipymättä pitempään kirjassani ja siinä, miksi kokonaiskuvan hahmottamisessa sen keskeisenä kriteerinä on humanismi, totean tässä kuitenkin sen, että me suomalaiset olemme joutuneet läheltä seuraamaan sitä maailmanhistoriallista draamaa, jossa uuden paremman maailman rakentamista julistanut suurvalta romahti lyhyesti sanottuna sen vuoksi, että se vastoin alkuperäisiä aatteellisia arvojaan hylkäsi humanismin.

Mutta tähän on välittömästi lisättävä, että taas länsi, joka esimerkiksi täällä Helsingissä saavutti Etykin yhteydessä huomattavan moraalisen voiton kylmän sodan propagandataistelussa korostaessaan ihmisoikeuksia, näyttää globalisaation ja uusliberalismin myötä olevan nyt puolestaan uhkaavasti unohtamassa humanismin periaatteet.

Kun yrittää hahmottaa kokonaiskuvaava nykyisen maailman tilasta ja siitä, mitä ihmiskunnan olisi tehtävä tulevaisuutensa hyväksi, on luonnollisena lähtökohtana syytä pitää lähes kaikkialla tapahtuvien muutosten olemassaoloa. Sitä mitä oli eilen ja mitä on tänään, ei välttämättä ole enää huomenna. Koko ajan ympärillämme tapahtuu muutoksia ja ihmisten olisi pystyttävä olemaan enemmän tai vähemmän siinä kaikessa mukana ja se tekee monet levottomiksi ja epävarmoiksi. Juuri muutosten suuruus ja laajuus ovat keskeisiä yhä laajemmalle levinneen voimattomuuden tunteen aiheuttajia.

Olenainen kysymys on nyt se, onko muutokset nähtävä erillisinä vaikkakin samanaikaisina poikkeuksellisen suurina muutoksina, joilla tietenkin on yhteyksiä toisiinsa, vai onko kysymys vielä jostakin suuremmasta ja yleisluonteisemmasta ilmiöstä. Minun lähtökohtani on se, että me elämme nyt itse asiassa uuden aikakauden alkua. Miten sitten eri aikakaudet määritetäänkin, joka tapauksessa nykyisin käytännön elämässä joka hetki selvästi nähtävissä olevien muutosten takana on sellaisia syvällä kulkevia valtavirtoja, jotka muuttavat elämänehtojamme olennaisesti ja siten merkitsevät aikakauden muuttumista.

Aikakauden muuttumiset ovat hitaita ja syvälle käyviä prosesseja ja niitä tapahtuu harvoin. Suuria aikakauden muutoksia on muun muassa ollut maatalousyhteiskunnan muuttuminen teollisuusyhteiskunnaksi, mitä kaikkialla ei ole tapahtunut vielääkään. Nyt on käynnissä vastaavanlainen muutos.

Tässä yhteydessä ei tarvitse pohtia sitä, mihin nyt kehityksessä olevan uuden aikakauden alku on ajoitettavissa. Tärkeintä on se, että sen syntyminen perustuu tieteessä ja teknologiassa 1900-luvulla ja varsinkin sen loppupuolella tapahtuneeseen voimakkaaseen etenemiseen. Siten voidaan puhua esimerkiksi uudesta tietokoneiden, elektronisen ja bioteknisen teknologian ja automaation aikakauden alkamisesta tai määrittää se vastaavasti muulla tavoin.

Tällä hetkellä siirtymisemme uuteen aikakauteen tiedostetaan ennen kaikkea siirtymisenä tieto- ja informaatioyhteiskuntaan tai digitaaliseen maailmaan. Se merkitsee todella syvälle ulottuvia elämän sisältöön vaikuttavia muutoksia. Ne, jotka ovat siinä mukana, ovat mukana uudessa laajalle avautuvassa maailmassa. Ne taas, jotka eivät ole siinä mukana, ovat taakse jääneen vuosituhannen elämänsisällön ihmisiä. Ketkä ovat onnellisia, on eri asia. Mutta tietoyhteiskunnassa ihmisillä on kuitenkin periaatteessa mahdollisuudet paljon monipuolisempaan elämään kuin ennen. Ja mitä pidemmälle aikakausi tässä suhteessa etenee, sitä vaikeammaksi tulee käytännössä niiden elämä, jotka jäävät siitä jälkeen. Se koskee sekä yksilöitä että kansakuntia.

Suomessa tilanne on tajuttu varsin hyvin ja varsin yleisesti. Haaste on otettu vastaan myös julkisella taholla. On jopa asetettu tavoitteeksi maamme tekeminen yhteiskunnan toimin eturivin tietoyhteiskunnaksi. Ajateltaessa asiaa juuri aikakauden kehittymisen valossa se on mitä ilmeisimmin oikea pitemmän ajan ratkaisu.

Tällä hetkellä on kuitenkin muistettava, että se helposti myös jakaa ihmisiä. Samoin on syytä muistaa, että ns. suuriin harppauksiin liittyvät aina myös omat vaaransa. Vaikka kehitykseen kuuluu, että jossakin suhteessa vallitseva tasapaino muuttuu, silti yleinen tasapaino ei saa häiriytyä liikaa. Sen nimittäin maksavat yleensä raskaimmin heikoimmassa asemassa olevat yhteiskunnan jäsenet.

Jos halutaan saada mahdollisimman monipuolinen kokonaiskuva tilanteesta, on kysyttävä, onko aikakauden muutoksen ydin pelkästään tieto- ja informaatioyhteiskunnan syntymisessä ja kaikkialla havaittavissa pyrkimyksissä kuulua kansainvälisessä kilpailussa sen etujoukkoihin, vai onko sen rinnalla tapahtumassa myös jotain muuta yhtä merkittävää ihmisten elämää mullistavaa kehitystä. Näin erityisesti sen vuoksi, että ihmisten asema kansantalouksissa näyttää olevan sellaisessa käymistilassa, joka enteilee voimakkaasti yleistä sosiaalisten jännitteiden kasvua yhteiskunnassa.

Tietenkin tietoyhteiskunnan kehittämisellä on sellaisenaan tällaisia seurauksia, koska sillä on suuri ja monipuolinen vaikutuksensa talouden kehitykseen sekä suoraan että välillisesti. Juuri informaatioteknologian kehittymisen johdosta maailmantalouden globalisoituminenkin on edennyt nopeasti. Kuitenkin pyrittäessä määrittämään tämän yhteiskunnan olennaisin luonne aikakauden muuttajana tekee mieli sanoa, että muuttaessaan ihmisten elämän sisältöä ja tehdessään maailman entistä pienemmäksi ja tiedollisesti yhtenäisemmäksi tietoyhteiskunnan syntyminen merkitsee sittenkin ennen kaikkea suurta maailmankulttuurin muutosta.

Sen sijaan tietoyhteiskunnan käsite ei tuo välttämättä esiin eräitä sellaisia talouden sisäisiä muutosprosesseja, jotka koskevat suoraan ihmisten elämänehtoihin. Ja juuri elämänehtojen muuttuminen ja monien yhteydessä nimenomaan niiden huomattava suhteellinen vaikeutuminen on keskeinen sosiaalisten jännitteiden aiheuttaja.

Tuntuisi hieman epäloogiselta ajatella niin, että erityisesti tiedon lisäämistä ja käyttämistä korostavan ja sen teknisiin mahdollisuuksiin nojaavan yhteiskunnan rakentaminen olisi sosiaalisten jännitteiden varsinainen syy. Tosin on olemassa vanha sanonta, että joka tietoa lisää, se tuskaa lisää. Mutta tästä ei varmaankaan ole kysymys.

Mikä sitten on perimmäisenä syynä siihen, että uuden aikakauden kehittyminen synnyttää suurta sosiaalista jännitettä? Missä on se muutosten painopiste, joka on ratkaisevaa elämänehtojen kannalta?

Minun käsitykseni mukaan se on siinä, että yhteiskunnan aineellinen perusta, talous, muuttuu paraikaa olennaisesti nopeammin kuin yhteiskunta poliittisine ajatteluineen ja instituutioineen. Itse asiassa kaiken muun voimakkaan muuttumisen keskellä yhteiskunta on reaktioissaan jäänyt selvästi jälkeen. Konkreettisesti tämä tarkoittaa sitä, että yhteiskunta ei tunnu vielä suhtautuvan vakavasti siihen, että sosiaalisesti ratkaisevaa on nimenomaan niiden tuotantosuhteiden muuttuminen, joiden kautta ihmiset ovat nykyaikaisessa kansantaloudessa osallistuneet kansantuotteen tuottamiseen ja siten oman toimeentulonsa hankkimiseen.

Tähän asti tuotantosuhteet ovat rakentuneet siten, että kansantuotteen tuottamiseen on osallistuttu joko varallisuutta sijoittamalla tai työpanoksella. Jokaisella työkykyisellä ihmisellä on siten varallisuudesta riippumatta ja työttömyyskausia ja laskusuhdanteita lukuun ottamatta ollut periaatteessa mahdollisuudet olla mukana kansantaloudessa ja turvata elämänsä aineelliset edellytykset. Nyt tämä perusta on kuitenkin järkkymässä ja se johtuu maailmantalouden nykyisistä suurista trendeistä.

Maailmantalouden nykyisen kehityksen suuria trendejä on kolme: integroituminen, globalisaatio ja automaation leviäminen. Integroitumisen voi tosin katsoa kuuluvan yhtenä osana globalisaatioon, koska se on useiden kansantalouksien yhtenäistämistä globalisaation koskiessa koko maailmantalouden yhtenäistymistä. Integraatiossa on kuitenkin se erityispiirre, että se tapahtuu valtioiden välisin sopimuksin, kun taas globalisaatio etenee talouden omien lähtökohtien pohjalta yli kansallisvaltioiden rajojen. Merkittäväntä talouden integraatiota edustaa Euroopan talousyhteisön muodostaminen, jota sen jälkeen on täydentänyt Euroopan unioniin johtanut poliittinen integraatio.

Talouden globalisaatio tai maapalloistuminen, jota termiä Suomessa on suositettu käytettäväksi, on monisisältöinen käsite. Laajimmassa mielessä kysymys on maailmankaupan vapautumisesta ja siten tapahtuvasta laajenemisesta samoin kuin markkinoiden ja tuotannon jatkuvasta yhdentymisestä. Erityisesti tuotannon yhdentymisen, joka tapahtuu voimakkaiden kasvukykyisten moni- tai ylikansallisten yritysten toimesta on se tekijä, joka vaikuttaa kautta maailman perinteisten kansantalouksien sisäisiin tuotantosuhteisiin.

Globalisaation rinnalla tuotantosuhteisiin vaikuttava toinen maailmantalouden suuri trendi on käsitykseni mukaan automaation leviäminen. Pidän sitä jopa ennen pitkää tuotantosuhteita vielä syvällisemmin muuttavana tekijänä kuin globalisaatiota ja sitä olen halunnut korostaa puhumalla automaatioyhteiskunnan syntymisestä. Olen sitä mieltä, että kysymys on periaatteessa yhtä suuresta talouden olemuksen muuttumisesta kuin tapahtui silloin, kun teollistuminen alkoi.

On syytä todeta, että taloustieteilijöiden keskuudessa ei kuitenkaan olla yleisesti tätä mieltä. Tietenkin tunnustetaan uuden teknologian suuri tuottavuutta lisäävä vaikutus. Mutta yleensä ollaan sitä mieltä, että sittenkin nykyisin eletään paremminkin sanottuna jälkiteollista aikaa kuin uuteen automaatioyhteiskuntaan siirtymisen vaihetta. Automaation leviämisen on katsottu vain ilmentävän teollisen yhteiskunnan jatkuva teknistymistä ja tuottavuuden kasvua, joten kansantaloudet ovat perusteiltaan edelleen samanlaisia kuin ennen.

Päinvastoin ajattelevista talouden tutkijoista kansainvälisesti tunnetuin lienee amerikkalainen Jeremy Rifkin, joka uuden teknologian etenemisen perusteella on kirjoittanut myös suomeksi käännetyn teoksen nimeltään "Työn loppu".

Sinänsä ei ole yllättävää, että niin suureen muutokseen kuin työn loppumiseen tai täsmällisemmin sanottuna palkkaa vastaan tehtävän työn niin laajaan yleiseen vähenemiseen markkinataloudessa, että ihmisillä ei olisi enää sen pohjalta mahdollisuuksia turvata toimeentuloaan, ei hevin uskota varsinkaan taloushistoriaa tuntevien keskuudessa. Tunnettuahan on ns. koneensärkijöiden turha toiminta teollistumisen alkuajoilta heidän pelätessään koneiden syrjäyttävän ihmisen työn. Kokemukset osoittavat, että talouden kasvaessa ja monipuolistuessa on jatkuvasti syntynyt uutta työvoiman tarvetta. Lisäksi kysymys työmahdollisuuksista on markkinataloudessa aina suhteessa työn hintaan. Sen vuoksi monet ovat sitä mieltä, että viime aikojen suhteellisen suuri työttömyys Euroopassa johtuu muun muassa työmarkkinoiden joustamisvaikeuksista ja ihmisten uusiin ammatteihin siirtymisen hitaudesta. Näin ollen ei ole syytä puhua työn loppumisesta, koska työn tarve yleisessä mielessä ei lopu maailmassa koskaan.

On viitattu siihen, että Yhdysvalloissa, joka juuri teknologisesti on yksi aikamme pisimmälle kehittynyt maa, työttömyys on kuitenkin nykyisin ja oikeastaan on ollut jo poikkeuksellisen kauan huomattavasti alempana kuin Euroopassa. Sen on katsottu kyseenalaistavan uuden teknologian yleistä työvoiman kysyntää heikentävän vaikutuksen. Yhdysvaltain yllättävän kauan jatkunut noususuhdanne onkin todella mielenkiintoinen ilmiö.

Puuttumatta siihen, että siellä silti tunnetaan jo suurta huolta pörssikurssien suureksi kasvaneesta kuplasta sekä siitä, että kotitalouksien kulutuskysyntä rakentuu uhkaavassa määrin velanottoon, on Yhdysvaltain korkean työllisyyden yhteydessä kuitenkin todettava, että huomattava osa ihmisistä tekee nykyisin töitä suhteellisesti alemmin palkattuina kuin ennen. Kysymys on siten todella edellä mainitusta työn hinnan vaikutuksesta työllisyyteen. Monien sanotaankin tekevän nykyisin kahta työpäivää tullakseen toimeen. Samanaikaisesti tuloerot ovat siellä kasvaneet voimakkaasti. Tämä viittaa vahvasti siihen, että uuden teknologian eteneminen muuttaa joka tapauksessa monien elämänehtoja joko vaikuttamalla työllisyyteen tai palkkatasoon. Pitemmän päälle olennaiseksi muodostuu kuitenkin vaikutus työllisyyteen.

Henkilökohtaisesti pidän edellä mainituista näkökohdista huolimatta, jotka kieltämättä ovat varteenotettavia ja osoittavat, että asia ei suinkaan ole yksinkertainen, silti hyvin todennäköisenä, että automaatioyhteiskunnan syntyminen vähentää nykyisen markkinatalouden ja nykyisten tuotantosuhteiden vallitessa olennaisesti palkkatyön kokonaiskysyntää yhteiskunnassa. Tämän todennäköisyyden katson perustuvan en niinkään siihen, että automaatio lisää voimakkaasti tuottavuutta, vaan ennen kaikkea siihen, että eri puolilla kansantaloutta ja nimenomaan siellä, missä tehdään ns. suorittavaa työtä, tapahtuu se laadullinen

ero tähänastiseen verrattuna, että automatisoidussa tuotannossa ihmisen työn ja koneen välinen suhde muuttuu.

Automatisoidussa tuotannossa ihminen ei enää tee suoraan työtä koneiden ja laitteiden avulla, vaan väliin tulee toinen kone tai laite, joka ottaa huomattavalta osin ihmisen paikan ja tekee hänen työnsä joko suoraan itse tai alkuperäisen koneen avulla. Viimeksi mainitussa tapauksessa koneille ja laitteille muodostuu näin oma itsenäinen toiminta-alueensa, jossa toiset koneet ja laitteet antavat käskyjä toisille. Ihmisen tehtäväksi jää niiden toiminnan ohjelmoiminen ja valvonta sekä tuotannon yleinen suunnittelu- ja organisoiminen. Siinäkin saattavat yhä "älykkäämmiksi" kehittyvät laitteet tulla hyviksi avustajiksi.

Mitä tämä ihmisten elämänehtojen kannalta merkitsee? Käsitykseni mukaan automaatioyhteiskunnan syntyminen käänteispuolena on tähänastisen työhön perustuvan ns. työnjakoyhteiskunnan vastaava väistyminen, koska työn kokonaiskysyntää ei enää ole samalla tavoin kuin ennen. Silloin yhä useampien ihmisten asema kansantaloudessa muuttuu. He joutuvat ikään kuin kansantalouden ulkopuolelle ainakin aktiivisina kansantuotteen tuottajina.

Totta kai uusi teknologia luo myös uutta kysyntää ja uusia työpaikkoja ja kokonaan uusia tuotannon ja talouselämän aloja. Mutta ei ole todennäköistä, että näin syntyvä uusi työn kysyntä voisi määrällisesti korvata sitä työn kokonaiskysynnän vähenemistä, jonka automaatio aiheuttaa. Sitä paitsi automaation ja ylipäättänsä uuden teknologian jatkuvan ja mahdollisesti jopa kiihtyvän kehityksen logiikka sisältää itsessään helposti sen kumulatiivisen luonteen, joka jatkuvasti vähentää ihmisen työn tarvetta.

Käykö näin, on vielä avoin kysymys, koska puhumme tulevaisuudesta. Mutta paljon on viitteitä siihen, että näin tapahtuu. Tässä vaiheessa emme siis suinkaan vielä ole automaatioyhteiskunnassa, vaan vasta siirtymässä siihen. Automaatioyhteiskunnan syntyminen etenee ehkä hitaammin kuin globalisaatio. Ainakin globalisaatio tiedostetaan seurauksineen tällä hetkellä sitä huomattavasti selvemmin, sillä automaation yhteiskunnalliset seuraukset tavallaan peittyvät vallitsevan yleismaailmallisen noususuhdanteen taakse. Mutta uuden laskukauden ja mahdollisen suuren laman jälleen tullessa, sen vaikutukset tulevat mitä ilmeisimmin esiin paljon vakavampina kuin tähän asti. Silloin se merkitsee myös yhteiskunnallisten ristiriitojen suurta lisäystä.

On selvää, että kun yhteiskunnan aineellisen perustana olevassa kansantaloudessa tapahtuu näin suuria muutoksia, jotka muuttavat olennaisesti yhä useampien yhteiskunnan jäsenten elämänehtoja, yhteiskunnan täytyy silloin suhtautua siihen vakavasti. Se kuuluu demokraattisen yhteiskunnan velvollisuuksiin ja sitä paitsi suurten yhteiskunnallisten ristiriitojen ja jännitteiden kasvu voi joissakin tilanteissa muodostua myös vaaraksi itse demokratian olemassaololle.

Näin ollen tulevaisuuden keskeisiä yhteiskunnallisia näköaloja pohdittaessa ei ole syytä keskittää huomiota vain siihen aikakauden muutokseen, jota tietoyhteiskunnan syntyminen merkitsee, vaan myös siihen, mitä merkitsee globalisoituvan automaatioyhteiskunnan syntyminen samanaikaisesti sen kanssa. Ne kulkevat rinnakkain ja ovat oikeastaan toisiinsa kytkeytyviä, koska kumpikin perustuu samaan yhteiseen tieteen ja teknologian huimaan etenemiseen.

Kuitenkin niistä johtuvat ongelmat ovat osin erilaiset ja vaativat siten kumpikin myös omaa lähestymistapaansa. Tätä haluan korostaa erityisesti globalisoituvan automaatioyhteiskunnan syntyminen yhteydessä. Tämä johtuu siitä, että kaikki se, mitä uusi teknologia automaatioineen vaikuttaa tuotantoon, on sidoksissa tähänastisen yhteiskunnan taloudellisiin instituutioihin.

Tieteen ja teknologian saavutusten konkreettinen soveltaja käytäntöön on viime kädessä yksityinen yritysmaailma. Se soveltaa käytäntöön niitä tieteen ja teknologian tuloksia ja oivalluksia, joita voidaan

välittömästi hyödyntää tuotannossa ja markkinoilla. Uuden tuotannon ja automatisoituvan yritysmaailman eteenpäinmenon taustalla on siten se pitkäaikainen tutkimustyö ja ylipäättänsä sivistystason nousu, jonka länsimainen yhteiskunta on tehnyt mahdolliseksi. Tosin myös ne yritykset, jotka määrätietoisesti harjoittavat tuotekehittelyä, ovat antaneet ja antavat oman panoksensa erityisesti teknologian kehittymiseen.

Kun taloudellisen yrittämisen luonteeseen kuuluu voiton saaminen ja sen maksimointi ja yleensä pyrkimys jatkuvaan kasvuun, merkitsee tämä tilanne sitä, että yritysmaailma ja markkinavoimat ovat tieteen ja teknologian etenemisen ja saavutusten primäärisiä hyödyntäjiä ja niiden välityksellä sitten muut, joilla on tuloja. Sen sijaan ne, jotka näyttävät työnjakoyhteiskunnan väistyessä jäävän vaille työmahdollisuuksia, joutuvat yhä enemmän syrjään ja samalla osattomiksi uuden aikakauden saavutuksista. Näin syntyy uusi yhteiskunnallinen jakautuminen ihmisten kesken.

Edellä mainitut maailmantalouden suuret trendit näyttävät näin ollen merkitsevän ainakin kahta suurta yhteiskuntaan vaikuttavaa seurausta.

Ensinnäkin ne näyttävät merkitsevän tähänastisen teollisuusyhteiskunnan muuttumista globalisoituvaksi automaatioyhteiskunnaksi, jolloin perinteinen työnjakoyhteiskunta vähitellen häviää. Sillä on suuret yhteiskunnalliset seurauksensa. Toiseksi globalisoituvan automaatioyhteiskunnan syntyminen merkitsee perinteisen kansallisvaltioiden ajan siirtymistä historiaan.

Nämä prosessit voivat kulkea hitaammin tai nopeammin monista tekijöistä, kuten poliittisista tekijöistä, riippuen. Joka tapauksessa tällaiset vakavasti varteenotettavat näköalat ovat tällä hetkellä loogisin perustein olemassa. Ja niin kauan kuin ei ole vakuuttavasti osoitettavissa, että näin ei tule tapahtumaan, on demokraattisen yhteiskunnan syytä suhtautua niihin vakavasti.

Demokraattisen yhteiskunnan on mielestäni otettava vakavasti erityisesti se, että yritysmaailmalle ja markkinavoimille on siirtynyt pääasiallinen valta sanella kehityksen yleinen suunta ja aikakauden muutoksen yhteiskunnallinen luonne, koska ne toteuttavat konkreettisesti tieteen ja teknologian tuloksia. Niille on siirtynyt valtaa, joka viime kädessä kuitenkin kuuluu demokraattiselle yhteiskunnalle.

Demokratia on joutunut tavallaan alistumaan tähän tilanteeseen. Se on siihen osittain itse syyllinen, koska se on edistänyt tätä kehitystä ja edistää sitä koko ajan keskittyessään yhä enemmän kansainvälisen kilpailukykyyn lisäämiseen globalisoituvan markkinatalouden ehdoilla. Tuntuu jopa siltä, että ei oikeastaan tiedetä, mitä pitäisi tehdä, koska tilanne on niin uusi ja koska yritysmaailma toimii yhä enemmän globaalisten strategioiden mukaan, kun taas demokratia voi toimia vielä nykyisin pääasiassa vain kansallisvaltioiden rajojen puitteissa.

Tässäkin yhteydessä tulee esiin se, miten aineellista perustaa edustavan talouden muutokset kulkevat nyt huomattavan selvästi edellä ja yhteiskunnan demokraattinen päätäntäjärjestelmä niitä jäljessä. Se ei sinänsä ole periaatteessa yllättävää, sillä uuden aikakauden syntyminen törmää aina jossakin vastakkain vanhan aikakauden järjestelmien, rakenteiden ja logiikan kanssa. Tässä se näkyy muun muassa siinä, että tuloerot kasvavat samalla kun osa ihmisistä on jäämässä kokonaan kansantalouden ulkopuolelle. On selvää, että koska ongelmat ovat niin suuria kuin ovat, eivät ne ole myöskään helposti ja nopeasti ratkaistavissa. Toisaalta taas uuden teknologian avaamia kehityksen mahdollisuuksia ei silti pidä pyrkiä rajoittamaan.

Demokraattisella yhteiskunnalla on siten edessään jälleen poikkeuksellisen suuret haasteet aivan samoin kuin sillä oli 1930-luvulla yleismaailmallisen depression aikana ja sen jälkeen totalitarismin syyttämässä II maailmansodassa ja myöhemmin kylmässä sodassa. Haasteena on ihmisen ja viime kädessä ihmisyyden puolesta toimiminen maailmantalouden suurten trendien uhkaavia yhteiskunnallisia seurauksia vastaan.

Se koskee sekä demokraattisia maita itseään suhteessa omiin kansalaisiinsa että niitä myös suhteessa muihin, varsinkin kolmannen maailman köyhiin maihin. Haaste on siten globaalinen.

Globalisaatiota, josta nykyisin paljon puhutaan, ei siis pidä ajatella pelkästään talouden näkökulmasta, vaan myös sellaisena maailmantilanteen muutoksena, joka pakottaa demokraattiset yhteiskunnat uudistamaan olennaisesti demokratiaansa. Aivan samoin kuin talous globalisoituu samoin täytyy demokratiankin vaikutusmahdollisuuksien kasvaa yli kansallisvaltioiden rajojen. Millä tavoin se sitten tapahtuukin, on oma erillinen kysymyksensä.

Joka tapauksessa tarvitaan vähintään syvenevää demokraattisten maiden yhteistyötä. Ratkaisevaa on kuitenkin se, että tajutaan kansallisvaltiodemokratian suvereenisuuden ajan olevan menossa ohi. Se merkitsee demokratian kansainvälistymisen hyväksymistä kaikissa demokraattisissa maissa. Mutta ajan mittaan sekään ei vielä riitä. Pitemmälle eteenpäin tarvitaan kehitystä kohti demokraattista maailmanyhteisyyttä. Vasta sitten ihmiset voivat suhtautua luottavammin tulevaisuuteen.

Kuitenkin vielä on se suuri kysymys, miten demokratia todella suhtautuu siihen tehtävään, että sen on puolustettava ihmisyyttä. Mitä siinä demokratiassa, jossa enemmistöllä on päätösvalta, pidetään kaikkein tärkeimpänä asiana? Se on ratkaiseva demokratian arvomaailmaa ja yhteiskunnan toiminnan perusoletuksia koskeva kysymys.

On kuitenkin kaksi suurta kriteeriä, joiden tulisi olla kaiken muun yläpuolella, ekologia elämän turvaamiseksi tällä planeetalla ja humanismi elämän jalostamiseksi täällä.